

Stabilizace spisovné češtiny (dále č.)

Stabilizace spis. č. v průběhu 16. stol. byla ovlivněna též diskuzí o povaze biblického jaz., která se vedla na půdorysu konfesionálně, tj. co do víry, rozdělené české společnosti (Vykypělová, viz její práce v NESČ). České bibli byla věnována soustavná pozornost od dob husitských, v době humanistické vzniká celá řada přepracovaných či adaptovaných vydání (úplných nebo novozákonních). Za mnohé lze uvést nejvýznamnější biblické tisky 16. stol.: (a) utrakvistické – Bible benátská (1506), Optátův Nový zákon (1533), Bible Severýnova (1529, 1537), Bible norimberská (1540), Bible Melantrichova (1549, 1556–1557, 1560–1561, 1570, 1577; ve Veleslavínově vydání ještě 1613); (b) bratrské – Klaudyánův Nový zákon (1518), Lukášův Nový Zákon (1525), Nový zákon Blahoslavův (1564, 1568), Kralická bible (1579–1594, 1596, 1613). Tento mohutný proud č. biblického překladu se pak významnou měrou podílel na ustálení spis. č. Na počátku 16. stol. došlo k polemice mezi představiteli Jednoty bratrské a zástupci utrakvistů o povaze biblického překladu. Podstatou sporu bylo uchování některých archaismů, jakými bylo zejména imperfektum. Příslušníci Jednoty bratrské reprezentované anonymními překladateli Klaudyánova Nového zákona a Lukášova Nového zákona více dbali na tradiční znění bible, kdežto utrakvisté reprezentovaní B. Optátem a P. Gzelem (překladateli Nového zákona a spoluautory první mluvnice č.) usilovali o modernizaci biblického jazyka. Ze sporu o rozdílných představách o povaze biblického jaz. přerostl tento spor do diskuze o podobě spis. jazyka (jak je patrné v polemicky laděných pasážích gramatiky J. Blahoslava – viz také níže). V tomto sporu by bylo možno odlišovat dva póly: na jedné straně pozici modernizační či demokratizační, která se přiklání k inovovaným formám a kterou reprezentují zástupci utrakvistické církve, na straně druhé pozici konzervativní či tradicionalistickou, reprezentovanou českými bratry, která se především snaží zachovat odkaz jazyka předchozích generací, a tím ho odlišit od jazyka běžně mluveného. Tradicionalistický proud proto tíhl k jazykovým formám v té době konzervativním, n. dokonce archaickým (významnou roli hrál fakt, že čeština byla v tomto období jazykem s téměř dvousetletou tradicí). Vývoj spis. č. nakonec ke konfesionalizaci spisovného jaz. nedospěl.

Velké (ale nikoli jediné) zásluhy o stabilizaci a výslednou podobu spis. č. 2. pol. 16. stol. je nutno přičíst Jednotě bratrské, z jejíhož středu vzešla Bible kralická. Její jazyk představoval syntézu nového humanistického stylu s tradičními hodnotami dřívějších období. V duchu Blahoslavových jazykových názorů formulovaných zejména ve druhé části jeho gramatiky přeložili bratrští překladatelé Starý zákon, který na závěr doplnili revidovanou verzí

Blahoslavova překladu Nového zákona. Jazyk a styl Bible kralické byl mírně konzervativní v hláskosloví a morfologii, syntakticky bohatý, avšak bez výrazných skladebních latinismů a s širokou slovní zásobou, oprostěnou však od dobové příměsi slov cizího původu. Vedle Bible kralické se v 16. a 17. stol. velké vážnosti napříč rozličnými konfesemi těšila také Bible Melantrichova. Tradici jazyka Bible Melantrichovy rozvíjel D. Adam z Veleslavína, Melantrichův zeť a dědic. Jazykový úzus tiskařské produkce D. Adama, který se věnoval programové kultivaci č., se v mnoha oblastech nakonec sblížil s jazykovým územ bratrských tisků (tzv. **čeština veleslavínská**); někdy se jazykový úzus obou center rozděluje na kralický/českobratrský a veleslavínský. Hlavní autoritou se nakonec stala Bible kralická, která tuto pozici v českém spis. úzu zaujímala až do počátků moderní č. Vyspělý jaz. konce 16. stol. byl hlavním zdrojem a později i kritériem kodifikace nové č. Někteří autoři se dokonce domnívají, že epochu nové č. je nutno klást již do 2. pol. 16. stol. (Vykypělová – kritérium srozumitelnosti).

Vyspělou humanistickou češtinu tedy reprezentuje především šestidílná **Bible kralická**, která byla psána vytříbenou češtinou vysokého stylu (vycházela v letech 1579–1594). Tento nový překlad bible pořídili čeští bratři v čele s Janem Blahoslavem. J. Blahoslav přeložil Nový zákon, k jeho revidovanému textu (Blahoslav umřel 1571) potom kolektiv překladatelů vytvořil překlad ostatních částí tvořících Starý zákon. Překlad Starého zákona byl jazykově a stylově jednolité, protože všichni překladatelé plně respektovali jazykové a stylistické zásady formulované v Blahoslavově Grammatice české a zejména v její druhé části Přidání některých věcí k Grammatice české (všichni překladatelé včetně Bl. se opírali i o latinské překlady bible). Blahoslav zastával názor o výlučnosti biblického stylu, do něhož vůbec nepatří lexikální prvky a tvary z běžného hovorového jazyka o dialektismech nemluvě. Při překládání se také přihlíželo k překladům dosavadním, **takže jazyk Bible kralické představuje zdařilou syntézu tradičního biblického jazyka s přednostmi humanistického stylu.**

Jazyk Bible kralické

I. Hláskosloví bylo mírně konzervativní. V případě existence dublet se dává přednost podobám starším, např. nediftongizovanému *y* (*ej* nacházíme jen ojediněle v základech slov – *ve skrejších*), *u-* namísto *ou-* na počátku slova – *uroda*, rozlišování dvojího *l*, nezúženému *é* (zúžené *í* je jen po měkkých souhláskách).

II. Tvarosloví: opět se upřednostňují starší dublety: staré instrumentály plurálu maskulin a neuter s koncovkou *-y/-i*, duálové deklinační formy u jmen, adjektiva v pl. středního rodu

s původní koncovkou *-á* (*černá zvířata*) oproti podobě s ženskou shodou (*černé zvířata*), posesivní adjektiva si ponechávají v sg. jmenné sklonění, kongruentní přechodníky, infinitivy na *-ti, -ci*.

III. Syntax: bohatství spojovacích prostředků, obsahuje všechny výdobytky latinské syntaxe, o nichž už byla řeč. Ale **neužívá konstrukcí pro češtinu nezvyklých**, tj. akuz. nebo nom. s infinitivem.

IV. Slovní zásoba: bohatá, s rozvinutou synonymií (synonyma tvoří i řetězce). Např. žaltář Bible kralické je lexikálně nejbohatší ze všech předobrozenských verzí bible. Lexikální bohatství překladu je důsledkem uplatnění humanistických jazykových ideálů, především stylistické disimilace. Oproti jiným biblickým překladům užívá synonym ve větší míře (např. oproti Melantrichově bibli, kde se v jisté části 4x opakuje spojení *duch Páně*, je v Bibli kralické 2x *duch Hospodinů*, 2x *duch Boží*). Pronikají do ní i soudobé lexikální prvky – *pozoun, citara*.

Svébytný styl kralického překladu nebyl tedy jen důsledkem jeho mírně archaického hláskosloví a tvarosloví. V tom se s Biblí kralickou shodovala většina dobových textů vysokého stylu. **Jejími specifickými atributy je lexikální bohatost při převaze lexika domácího původu, syntaktická přesnost při eliminaci latinismů, které byly češtině cizí (akuz. s inf., ablativ absolutní) a především vynalézavé využívání stylistické disimilace, které vedlo až k výrazu poeticky bohatému.** Na tyto kvality navázal a dále je rozvíjel Komenský. Jazyk Bible kralické byl uznávaným vzorem nejen v době humanistické, ale i v období barokním. V národním obrození se dokonce stal vzorem při kodifikaci nové spisovné češtiny.

Gramatografie a lexikografie (humanistické období)

Gramatiky: Polemika o podobě českého jazyka v Novém zákoně vedla k sestavení první české mluvnice, pojednávající z velké části o problémech překladu bible. Tato první česká gramatika nazvaná *Grammatyka česká* vyšla roku 1533 v Náměšti nad Oslavou. Jejími autory byli **Beneš Optát, Petr Gzell, Václav Philomates**. Skládala se ze dvou částí: Orthographia a Etymologia. Autorem Ortografie je Beneš Optát. V ní je podáno poučení o všech českých hláskách a o způsobu jejich psaní. Optát zde v podstatě kodifikuje pravopisný úzus bratrský (až na malé výjimky při psaní velkých písmen). Poté následuje pojednání o interpunkci, v němž se zavádí trojstupňová interpunkce (tečka-dvojtečka-čárka) a poučuje se o užívání otazníku, rozdělovacího znaménka a závorek. Třeba poznamenat, že je to první poučení o interpunkci vůbec. Etymologii napsal Václav Philomates. Termínem Etymologia se tehdy

rozuměla jakási nauka o jazykové správnosti. Východiskem této části jsou poznatky získané při překládání Nového zákona. Popisované dílo tedy ještě není soustavným popisem jazyka, gramatika v našem pojetí, nýbrž uspořádaný souhrn pravopisných pravidel a stylistických rad. Ale představuje úspěšný pokus o vystižení některých problémů soudobého spisovného úzu vyššího stylu na obecné rovině. (Jen v několika případech se objevují pokusy usměrňovat úzus podle individuální představy: Philomates např. navrhuje odlišovat u adjektiv a zájmen feminin akuz. od instr.: akuz. *míru dobrou* X instr. *tou měrou*.) Ve výkladu nacházíme partie psané latinsky (zvl. Phil.). O tom, že byla gramatika oblíbena, svědčí její několikeré vydání: 1543, 1588, 1643.

První česká gramatika zaujala **Jana Blahoslava** (význačný činitel Jednoty bratrské a později též její biskup). Také jeho dovedla ke gramatice především činnost překladatelská. Blahoslav nejprve velmi podrobně okomentoval celou Grammatyku českou a nakonec k ní připojil vlastní poznámky, jež nazval Přidání některých věcí k Grammatyce české příhodných. Tato pozorování o jazyce shromažďoval téměř dvacet let. Rukopis (nazývaný *Grammatica česká*) ukončil v r. 1571 a téhož roku v Mor. Krumlově zemřel. Blahoslavovo Přidání je opět jen soubor poznámek k různým problémům rozčleněný do 7 oddílů. Pro naše potřeby je poučný oddíl třetí o cizích slovech. Blahoslav se nebrání přejímání cizích slov, ale nemá být samoúčelné. Měla by se přejímat taková slova, která jazyk potřebuje k přesnějšímu vyjadřování. Existují-li užaslní domácí slova stejného významu, má se jim dávat přednost před cizími. Za potřebné považuje odborné termíny (např. lékařské), zčásti i řemeslnické, ale nepovažuje velké množství něm. řemeslnických termínů u nás užívaných za velkou výhodu. Připouští, že u těch, kteří si zároveň s řemeslem osvojili německou terminologii, je to třeba tolerovat, ale nevidí důvod, proč by se v tom mělo dále pokračovat. V jiných oddílech zase Blahoslav představuje svůj názor na jazyk bible. Bible má být psána vysokým stylem, obraty a tvary z mluveného jazyka do ní nepatří, dialektismy jsou zcela nevhodné. V samostatném oddíle věnuje Blahoslav pozornost dialektům. Za dialekty ovšem považuje jednotlivé slovanské jazyky nebo jejich skupiny. Jejich třídění se od dnešního liší. Ale mnohem cennější je jeho konstatování diference dialektu českého. Základní rozdíl vidí mezi Čechami a Moravou. Upřednostňuje hláskové podoby české („*Moravané, ačkoli českým jazykem mluví, však ne tak pěkně a slušně vyřikají slov někteří*“), a je-li mezi Čechami a Moravou lexikální diference, zastává se podoby české a moravskou považuje za nevhodnou a nekulturní (Čechové *řkou pěkným slovem hlemejžd'*, Moravci *mrzutě slimák*). Blahoslav také poukazuje na rozdíly mezi dialekty. V duchu starší tradice zařadil do svých výkladů příklady vzorného vyjadřování: různé citáty, sbírku přísloví, která obsahuje jednak přísloví zděděná od Matěje

Červenky, jednak přísloví, která získal sám z jiných pramenů. Protějškem těchto doporučených stylových ozdob jsou ukázky nevhodných obrátů a nedokonalých překladů, které vybral z různých (starších i soudobých) překladů bible. Za nejzávažnější nedostatek považuje pronikání hovorových prvků, které se v té době šířily v mluveném jazyce, do jazyka biblického překladu. Do svých pozorování zahrnuje také kritiku stylu dobových a starších autorů. Jsou to bystré postřehy, které mnohdy dobře vystihují stylové nedostatky jednotlivých autorů (mezi ně patří přílišná závislost na latinském nebo řeckém způsobu vyjadřování, záliba v individuálních neologismech atd.). Blahoslavovo dílo nevyšlo ve své době tiskem. Její první edice byla pořízena až v 19. stol. a druhá v r. 1991, a to editory D. Šlosarem, M. Čejkou a J. Nechutovou. Tato edice je srozumitelná a spolehlivá. – Blahoslavovo pojetí jazykové správnosti a dobrého stylu mělo velký ohlas mezi dobovými autory a výrazně ovlivnilo další jazykovou praxi. Jeho překlad Nového zákona se stal normou pro další překladatele (dohromady tvoří tyto překlady Bibli kralickou).

Na teoretických pracích o jazyce se i v této době podílel Emauzský klášter. Poslední utrakvistický superior kláštera Na Slovanech **Matouš Benešovský Philonomus** napsal dílo *Grammatica Bohemica* (1577), v němž se pokusil postihnout českou paradigmatickou. (Nově ji vydal r. 2003 O. Koupil.) Je také autorem „prvního onomastického slovníku“, ovšem výběrového – *Knižka slov českých vyložených...* (1578). Je to zároveň první pokus o etymologický výklad českých slov.

Ovšem první skutečnou českou mluvnici – podle našich dnešních měřítek – je *Grammaticae bohemicae libri II* od **Vavřince Benedikta Nudožerského** z r. 1603. Tato gramatika se stala základem, z něhož vycházely další popisy češtiny. Úvodní poznámky pojednávají o výslovnosti a pravopisu, první kniha pojednává o tvarosloví a druhá o syntaxi jednoduché věty. Mluvnická soustava, která je tu popisována, odpovídá standardu Bible kralické, ale vedle toho se autor zmiňuje o podobách hovorových (o výslovnosti *ej* vedle *y*, o úženi v adjektivních tvarech – *dobryho*, o skloňování posesivních adjektiv podle složené deklinace – např. jmenný tvar gen. sg. *Janova* X složená dekl. *Janového*). Důležité: jde o první komplexní popis. Neřídila se pouze schématem dobových gramatik latiny, nýbrž věnovala pozornost i jevům, které v latině obdobu nemají (rozdíl mezi dokonavými a nedokonavými slovesy atd.). Nudožerský opírá svůj popis jazykového materiálu o skutečný dobový úzus a nesnaží se jej násilně regulovat. V případě uvádění dubletních tvarů a podob se pokouší i o jejich stylistické hodnocení. – Gramatika vyšla v r. 2000, vydala ji Nancy Smith, Američanka žijící v Německu.

Latinsko-český slovník z r. 1560 je dílem T. Rešela (Reschelius). Vznikl na základě slovníku P. Dasypodia *Dictionarium latinogermanicum et vice versa germanicolatinum* z r. 1537. Vrcholem humanistické lexikografie jsou slovníky **D. Adama z Veleslavína** *Nomenclator quadrilinguis* a *Sylva quadrilinguis* (1598): uvádějí lat., řec. a něm. ekvivalenty č. slov a představují reprezentativní průřez dobovou slovní zásobou. Věcně řazený *Nomenclator* obsahuje přes 5000 substantiv a asi 1700 adjektiv, abecedně řazená *Sylva* uvádí také slovesa. Zvláštností je sedmijazyčný (latinsko-italsko-německo-charvátsko-maďarsko-polsko-český) slovník P. Lodereckera z r. 1605. Vznikl doplněním Vrančičova pětijazyčného slovníku (Benátky 1596).

Šíření češtiny v zahraničí v 16. stol. vrcholí. Velký vliv má čeština především **na polštinu**. Nejde jenom o obohacování slovní zásoby, příp. o vliv českého pravopisu, jako tomu bylo dříve, ale především o záměrné napodobování hláskové podoby českých slov zaváděním slov s konsonantem *h*, ústními střídnicemi za nosovky, se skupinami *rat, lat...* Tak se stalo, že do polštiny pronikají slova s těmito českými hláskovými jevy: *brana, han'ba, obec...* a dále některá gramatická slova *zaiste, ponieważ...* Čeština se stala módním konverzačním jazykem šlechty, psaná polština částečně napodobovala tehdejší český pravopis, tj. spřežkový s diakritickými prvky (dodnes *ż, ó* [u]).

Čeština byla administrativním jazykem **ve Slezsku** a přilehlých knížectvích. Dobové písemnosti svědčí o tom, že tu s největší pravděpodobností existovala místní varianta spisovné češtiny, které se užívalo i jako jazyka jednacího a hovorového.

Prostřednictvím Polska se český vliv šířil dále na východ. V období 14.–16.stol. pronikla řada slov českého původu, nebo slov češtinou zprostředkovaných **do ruštiny**. Některá z nich se dokonce stala trvalou součástí ruské slovní zásoby (*meščanin, puška, spravedlivyj, škola*). Polským prostřednictvím pronikala česká slova do ruštiny i v 17. stol. (*obyvatel', poručik*), tedy v době, kdy už v zahraničí český vliv ustával.

Od poloviny 15. stol. byla čeština administrativním jazykem **na Slovensku** a zčásti **v Uhrách** (korespondence krále Matyáše je zčásti psána česky). Ale čeština, která se v té době zde užívá, se od češtiny užívané v českých zemích začíná odlišovat. Ustupují z ní ty české jevy, které jsou slovenštině cizí (např. *ř*), a dále ty jevy, které neměly obdobu ve slovenských dialektech (*ú > ou*). Obdobně byl modifikován i morfologický plán.

Teprve od poloviny 16. stol. jsou doloženy psané texty **lužickosrbské** a také tyto písemnosti, jde nejčastěji o texty s náboženskou tematikou, vykazují český vliv (*duša, hody, biskup, modlitva*, ale i slova z jiných oblastí – *kral, pan, sprawa*). V 17. stol. přejímá lužický pravopis prvky českého diakritického pravopisu (uchoval se dodnes).

V 16. stol. ovlivnila čeština do jisté míry i **charvátštinu**, ale dělo se tak za zvláštních okolností. Za papeže Řehoře 13. se církev snažila zavést pro všechny jižní Slované jednotný spisovný jazyk, aby se na tomto rozsáhlém území mohlo snadněji šířit náboženství. Pokusil se o to zadarský kanovník Šimun Budinić, který zpracoval r. 1583 Sumu naučení křesťanského zvláštní směsicí čakavské charvátštiny, češtiny, polštiny a prvků církevněslovanských. Z češtiny přejal řadu slov (*rada, proto, kteri, mnih*). Další vliv se týkal pravopisu. Užívá se *č, ž* s diakritickými znaménky (do té doby se tu užívaly spřežky italského původu). Tento umělý pokus sice nezajistil trvalé přejetí českých lexikálních prvků, ale skutečnost, že při vytváření nového kulturního jazyka bylo užito češtiny, svědčí o jejím věhlasu daleko od českých zemí.

Pravopis bratrský¹ byl užíván od 16. stol. až do počátku národního obrození. Jde v podstatě o upravený diakritický pravopis Husův; vznikl v souvislosti s přípravou vydání proslulé Bible kralické. Právě jim vděčíme za dnešní diakritika. Pravopis bratrský byl užíván až do počátku národního obrození. Byl představen v mluvnici V. B. Optáta, P. Gzela a Philomatesa 1533, *Grammatyka česká*. Největším přínosem tohoto díla (tj. jeho části zvané Orthographia) bylo sjednocení tehdejšího rozkolísaného tiskařského úzu, neboť knihtisk byl hlavním prostředkem masového šíření národní vzdělanosti a kultury (klad: reforma nepřinášela radikální inovace, nýbrž s jistou mírou tolerance předkládala to, co bylo stabilní). Další úpravy bratrského rukopisu navrhl Jan Blahoslav ve svém rukopisném komentáři k výše citované gramatice (*Grammatica česká* Jana Blahoslava, 1571). Bratrský rukopis je ve své podstatě pravopis diakritický s několika prvky pravopisu spřežkového. Mnohé z těchto úprav zůstaly uchovány dodnes. 1. Tečka nad konsonanty/souhláskami byla nahrazena háčkem (*č, d', ň, ř, t', ž*), ale ne ve všech případech. Souhláska *š* se označovala jednak diakritickým znaménkem nad *s*, jednak spřežkou *ſ*, příp. různými kombinacemi obojího (*ſs*). Dvojí *l*, jehož první grafické rozlišení navrhl Hus, se rozlišovalo jen v některých bratrských rukopisech a tiscích: tvrdé *l* se značilo jako *l* s obloučkem vpravo, měkké *l* jako pouhé *l*. Se splynutím obou *l* v jedno střední (15. stol.) však toto rozlišení ustupovalo a posléze zůstalo pouhé *l*. 2. Od této doby se slabiky *dě, tě, ně, bě, pě...* píše dnešním způsobem. 3. Délka vokálů se sice označovala čárkou, ale ne u

---

¹ Termín p.b. implikuje, že vznikl v tiscích Jednoty bratrské, ale jeho návrh pochází z kulturního prostředí českého utrakvismu (podrobněji NESČ).

všech samohlásek. Dlouhé *i* se zapisovalo jako *j*, což byl pozůstatek zdvojení hlásek při označování kvantity (*ij*, neboť *ii* bylo nesrozumitelné, nepadno se rozlišovalo také *i* a *i*). 4. Do této doby spadá dvojí označování dlouhého *u*: *ú*, *ũ*. Tzv. *ũ* s kroužkem se vyvinulo z dlouhého stč. *ó*, jež se postupně měnilo nejprve na dvojhlásku *uo*, psanou též nad sebou jako *ũ*, a později, když se toto *uo* změnilo v *ú* (tj. začalo se vyslovovat jako [ú]), stala se tato dvojhláska psaná nad sebou jako *ũ* označením dlouhého *u*: stč. *kóň* > *kuoň* > *kũň*. „Kroužkované“ *ũ* je tedy tradičním pozůstatkem z doby jeho diftongické výslovnosti, tj. [uo]. Z uvedeného vyplývá, že kroužkované *ũ* označuje jen takové dlouhé *u*, které se vyvinulo ze stč. *ó*: stč. *kóra* > *kuora* > novočeské *kůra* oproti novočeskému *manikúra* (z lat. *cura* ‘péče’, vyslovovaného [kúra]). 5. Dalším specifickým byl zápis dvojhlásky *ou* jako *au*. Ten se držel až do doby národního obrození. Dnes už ho připomínají jen jednotlivá slova uchovávaná tímto starým pravopisem, např. příjmení *Aujezdský*, vlastně „Oujezdský“, tj. z Újezda. 6. Nápadným znakem bratrského pravopisu je psaní *y*, *ý* po *s*, *z*, *c* (*cyzy*, *sýla*). Tyto pozůstatky bratrského pravopisu nacházíme rovněž v některých příjmeních (*Zyka*). – Z této doby pochází trojstupňová interpunkce podle vzoru latinských gramatik: tečka, dvojtečka, čárka. Bratrský pravopis se uplatňoval především v tiscích. Pravopisné změny prováděné v úzu tiskařském totiž pronikaly do písařského úzu se zpožděním a v nestejně míře, některé z nich nepronikly vůbec.

Litera/spřežka	označuje	hlásku (dvojhlásku)
<i>j</i> (<i>ij</i>)	=	<i>i</i> : <i>widjš</i>
<i>au</i>	=	<i>ou</i> : <i>odpau,ftěgte</i>
<i>ſ</i>	=	<i>š</i> : <i>odpu,ftěno</i>
<i>w</i>	=	<i>v</i> : <i>wám</i>
<i>v</i>	=	<i>u/ú</i> : <i>vmyřl</i>
<i>g</i>	=	<i>j</i> : <i>geřt</i>
<i>ğ</i> , <i>ğ</i> , častěji <i>g</i>	=	<i>g</i> : <i>ffigůry, grunth</i>
<i>ay</i> , <i>ey</i> , <i>oy</i>	=	<i>aj</i> , <i>ej</i> , <i>oj</i> : <i>naymiley,řřj</i>

Příklad: Transliterace:

Když Pán Bůh zpřjčin gemu řamému známých, na Čeřký Národ w Náboženřtvj čistém pořtawený/ z Wlařti wyhnanřtwj dopuřtil...

Transkripce:

Když Pán Bůh z přičin jemu samému známých na český národ v náboženství čistém postavený z vlasti vyhnanství dopustil...

(KOMENSKÝ, ZPRÁVA KRATIČKÁ O MORNÍM NAKAŽENÍ)

Bratrský pravopis se uplatňoval především v tiscích. **Písařský úzus se od tiskařského odlišoval malou mírou využití diakritického pravopisu.** Pravopisné změny prováděné v úzu tiskařském pronikaly do písařského úzu se zpožděním a v nestejně míře, některé z nich nepronikly vůbec. Označování měkkosti konsonantů diakritickými znaménky a označování

kvantita čárkou bylo zcela nedůsledné a diakritika se užívala jen u některých grafémů. V písařském úzu se běžně užívalo řady spřežek (*cž=č, cz=c, zi=ž, rž=ř, uo=ú*), litera *ž* pronikla jen zčásti, zaměňuje se užívání *i, y* (zvláště v 17. stol.) atd.

Rozdíly mezi obojím územ se postupně prohlubovaly a okolo r. 1530 byly už tak nápadné, že šlo v podstatě o dvojí pravopis. Tuto skutečnost konstatují i gramatikové a autoři školních učebnic.

V období barokním byla větší míra variability (někdy bývá nazýván tiskařský pravopis).

Velká písmena mají funkci: **a) Členící** – velké písmeno se objevuje pravidelně na začátku samostatného větného celku po tečce, někdy se kladou majuskule mechanicky na začátek každého verše. **b) Funkce pojmenovací** – velká písmena slouží k individuaci či specifikaci objektu / pojmu jimi označovaného; v této funkci se majuskule blíží funkcím novočeským: *propria (Adam, w Egyptě)*, pojmenování hvězdných těles: (*Hvězdami..., s Planétami*), pojmenování lidských společenství na základě příslušnosti k městu, národu či vyznání: (*Nebessřané, Židé, Pohané*), roční období, dny a jejich část (*Léto*), personifikace (*Holubice*), zájmeno referující ke Kristu či Mesiáši: *Žádoftiwý čas máme/ w němž přiffel k nám Onen*.

Velkým písmenem se vyjadřuje úcta k postavám či předmětům náboženského kultu: *Swatá Trogice*. **c) Funkce informační** – velkými písmeny se označují slova, která mají charakter centra rematické části výpovědi nebo slova (*zdá se mi že gšem v Rági*)

Nicméně kladení velkých písmen se v řadě případů jeví jako nadměrné (především z perspektivy vzdělaného uživatele moderní spisovné češtiny).

Podrobněji Kosek Historická mluvnice češtiny – překlenovací seminář, 2014, 17-19.

Vývoj interpunkce viz Kosek: Historická mluvnice češtiny – překlenovací seminář, 2014, 20-24.